

Erik Heijerman en Albert van der Schoot: Muziek zit tussen je oren. Damon, 177 blz. € 22,90 ●●●○○

Jos Kessels: Taal geven aan muziek. Boom, 222 blz. € 24,90 ●●●●○

NPO-Radio 1 weet het zeker: 'Wie luistert, weet meer.' Dankzij de sporten actualiteitenzender is de luisteraar beter geïnformeerd over de wereld - al moet hij daar wel enige moeite voor doen. Alleen 'horen', zoals bij nonchalant afgespeelde achtergrondmuziek, is niet genoeg. Luisteren vraagt om aandacht.

Van de weeromstuit hoor je dan ook nog eens meer, zo merkt de muziekfilosoof Albert van der Schoot op in zijn bijdrage aan de bundel muziekfilosofische opstellen 'Muziek zit tussen je oren', die hij samen met Erik Heijerman redigeerde. Het één is niet zomaar de oorzaak van het ander. Tussen horen en luisteren bestaat een wisselwerking; pas daarin klinkt op wat muziek eigenlijk te zeggen heeft.

Deze bundel wil 'recht doen aan de verschillende (filosofische) invalshoeken die er op dit moment in Nederland en Vlaanderen [ten aanzien van muziek, red.] bestaan', zo schrijven de samenstellers. Dat levert een nogal heterogeen beeld op, waarin volgens Van der Schoot echter één gemene deler opvalt. De gedachte dat muziek pas muziek wordt dankzij de mentale activiteit van de luisteraar is inmiddels vanzelfsprekend geworden.

In de muziekfilosofie is daarmee het subject centraal komen te staan, aldus Van der Schoot. En dat heeft verstrekkende gevolgen. Want dan bestaat muziek niet meer simpelweg, maar worden klanken door het luisteren tot muziek gemaakt. En daarmee, zo vervolgt de muziekfilosoof en rockmusicus Tomas Serrien in dezelfde bundel, 'kan elk geluid mogelijk leiden tot een muzikale betekenis.' John Cage, zo vult de filosoof Ruud Welten aan, bewees dat al in 1952 met zijn muziekstuk '4'33''; een stilte van ruim vier en een halve minuut, waarin wat anders achtergrondruis geweest was (kuchend publiek, schuifelende voeten, ruisende airconditioning) alle aandacht aan zich trok en zo 'muziek' kon worden.

De taal van de muziek

Toen Heijerman en Van der Schoot achttien jaar geleden een soortgelijke bundel samenstelden, konden ze dat nog doen onder de titel 'Welke taal spreekt de muziek?' Eigenlijk, zo maakt de filosoof en muzikant Jos Kessels in de titel van zijn onlangs verschenen boek duidelijk, was dat een verkeerde vraag. Muziek is geen taal, wij geven er taal aan. De betekenis die zich in haar aan ons opdringt, kunnen we alleen uitdrukken door er een verhaal van te maken.

Maar hoe kunnen klanken iets betekenen? Diezelfde kwestie wierp Kessels vier jaar geleden ook al op in zijn boek *Het welgetemperde gemoed*. Minutieus analyseerde hij daarin Bachs *Wohltemperierte Klavier*, misschien wel een van de meest abstracte muziekstukken die er zijn. Of liever: hij analyseerde erin wat hij ervoer, parallel aan een beschrijving van wat er in de noten gebeurde. Het resultaat was een soort muzikale autobiografie. In Bach hoorde Kessels zijn hele levensloop terug.

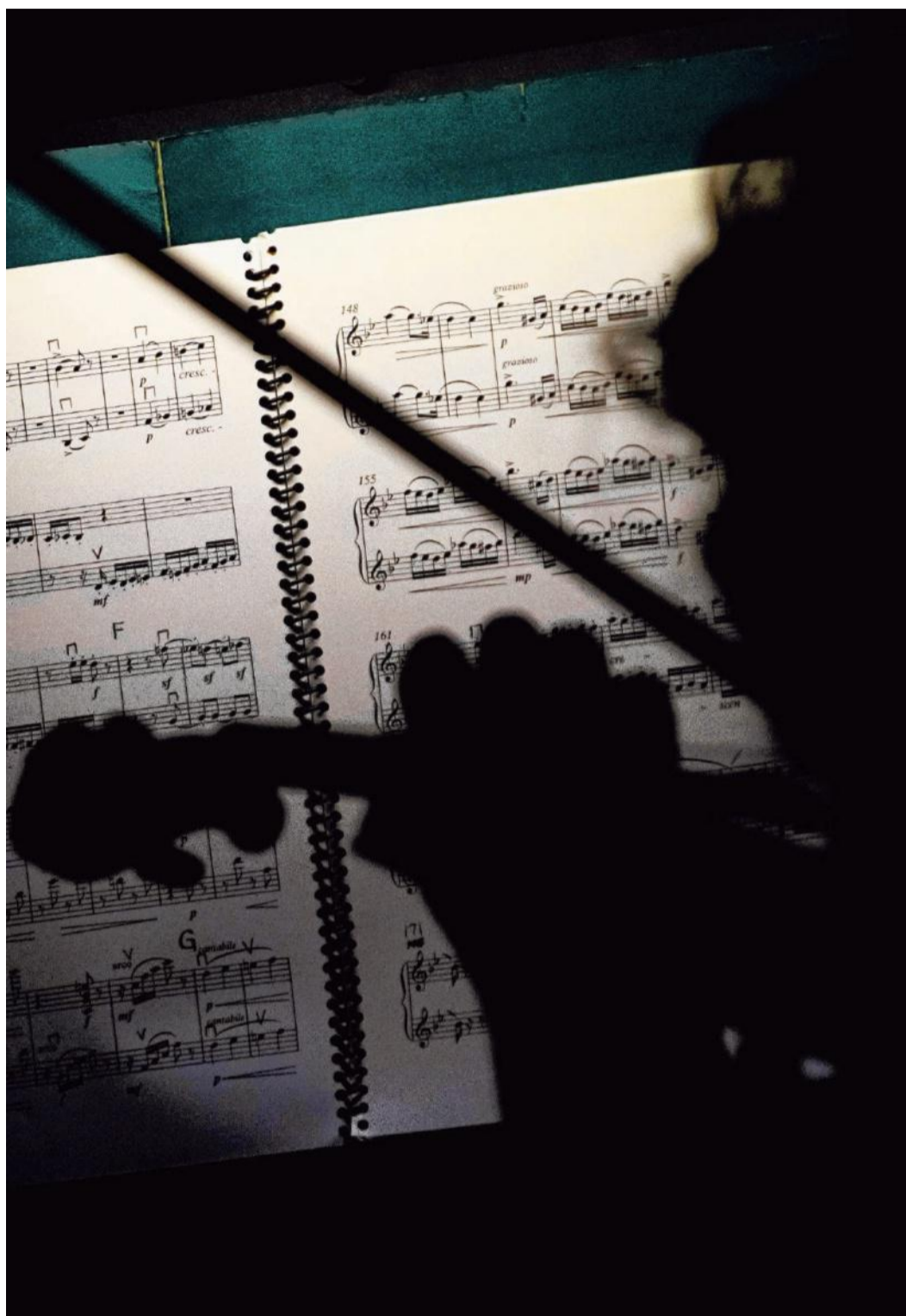

FOTO MATT YORK/AP

Het luisteren maakt van klanken muziek

MUZIEKFILOSOFIE Horen en luisteren zijn twee verschillende dingen, zo blijkt uit twee filosofische studies over het luisteren naar muziek.

Door onze medewerker **Ger Groot**

Zoals ook hijzelf moest erkennen, was dat wel een hachelijke onderneming. 'Is mijn persoonlijke interpretatie niet al te willekeurig?' zo vroeg Kessels zich in dat boek herhaaldelijk af. Dat zijn verhaal toch overtuigde, lag vooral aan de zeer precieze manier waarop hij aan de hand van veelzeggende details zijn interpretatie staaft: luister naar deze maat, dit interval, deze toonsoortwisseling.

Maar hoe dat kon, bleef een raadsel waarop Kessels nu in *Taal geven aan muziek* een antwoord probeert te vinden. En dat blijkt verrassend simpel. Want, zo vraagt Kessels, is het eigenlijk wel zo vreemd dat muziek in ons betekenissen oproept wanneer we ons realiseren dat strikt genomen alles wat we waarnemen dat doet? We leven niet in een abstracte wereld van loutere kennisobjecten, maar in één die van betekenis doordeesemd is. De neutrale blik van de wetenschapper die alleen maar kille, zogenaamd 'echte' feiten ziet moet daar steeds weer opnieuw op worden bevochten; primair is ze nooit.

Filosofisch profijt

Om van dat inzicht filosofisch profijt te trekken, grijpt Kessels terug op de fenomenologie: de filosofie die zich aan het eind van de negentiende eeuw realiseerde dat mensen niet in een neutrale wereld van neutrale kennis leven, maar in een 'leefwereld' waarin alles direct tot hen spreekt. We zien niet alleen een krentenbrood, we krijgen er ook meteen lekkere trek bij. 'We beseffen vaak niet half hoe antropomorf we denken,' schrijft Kessels.

Die gedachte maakt in de rest van het boek de weg vrij voor een nauwkeurige beschrijving van wat iemand bij het luisteren naar muziek in die muziek hoort. Opnieuw neemt Kessels daarbij zijn eigen levensloop als leidraad. Wat we waarnemen, hoe we dat waarnemen en welke betekenis we daaraan hechten is nu eenmaal met ons eigen wezen verweven.

Staat daarmee de deur open voor totale willekeur? Zover wil Van der Schoot het van zijn kant niet laten komen. Net zo precies als Kessels deed bij Bach, wijst hij in het Adagio van Mahlers *Vierde symfonie* heel precies het moment aan waarop de muziek hem toespreekt: 'Bij maat 17 en 18 heb ik iedere keer weer het gevoel dat [...] alleen deze drie tonen ons laten horen waar het allemaal om gaat,' schrijft hij.

Ook Van der Schoot heeft moeite om daar woorden voor te vinden, maar 'woorden zijn nu eenmaal mijn enige gereedschap,' zo merkt hij nuchter op, 'dus ik moet het ermee doen. Wat ik hier hoor is waardigheid. Menselijke waardigheid, humaniteit, respect.' Het zijn 'tastende associaties', zo geeft hij toe, en vraagt zich afsluitend af: 'Mag ik er nu van uitgaan dat iedereen [...] hetzelfde zal horen als ik? Dat weet ik niet. Ik zou zeggen: luister maar.'

Daarom neem ik na het lezen van zijn essay de proef op de som. Mahler IV klinkt - en ja, al luisterend naar het adagio hoor ik het.

